

Tremkóné Meszleny Mária

ÉLETRIZZENÉSEK

Emlékbe zárt világ

Életrézzenések (Emlékbe zárt világ)

Tremkóné Meszleny Mária

Publio Kiadó Kft.

2. bőv. kiad. 2012.

Minden jog fenntartva!

Első kiadás:

EKE - Erdélyi Könyv Egylet Stockholm, 2005.

ISBN 91-973281-3-8

Beköszönő az első kiadáshoz

Első emlékiratunk

mindenekelőtt azért láthat napvilágot, mert az EKE 2005-ben megjelent, Túlélő falvak című könyvét megjelentetőik – az Erdélyi Könyv Egylet tagjai a mondott esztendőben – annyian kerekítették fel önkéntesen a tagdíjukat, hogy abból nemcsak a rendes évi EKE-könyv, hanem az Életrezenések kiadására is futotta. Köszönet érte mindnyájuknak, s ezen kívül egy-egy példány is karácsonyi ajándékképpen a Túlélő falvak, könyves egyletünk tizenötödik kötete minden megjelentetőjének.

És köszönet természetesen az emlékirat szerzőjének is, Tremkóné Meszleny Máriának, hogy régóta készülő „emlékbe zárt világa” nyilvánosság elé bocsátásának szándékát összefonta a mi emlékirat-írásra buzdító kezdeményezésünkkel, amelyről az EKE honlapján adtunk hírt. Ott többek között ezt írtuk:

„Minden ember élete egy regény – szokták mondani. Minden ember tudna írni legalább egy érdekes regényt: a saját élete regényét. Persze a regényírás tehetség és mesterség kérdése is, ezért a mondás csak félig igaz. De minden beszélni és írni tudó ember el tudja mondani és le tudja írni élményeit, tapasztalatait, gondolatait, szenvedéseit, örömeit, és ez, ha nem lesz is a szó szépirodalmi értelmében vett regény, mindenképp értékes emlékirat lesz, a jövő történészei számára pedig hiteles adatforrás.

Fogjunk tehát hozzá mindnyájan, írjuk meg egyéni, illetve családi emlékiratainkat. Az EKE vállalkozik rá, hogy ezeket összegyűjti, akár az egész világból is, és gondoskodik az összegyűlt anyag sorsáról.”

Tremkóné Meszleny Máriáról el kell mondanunk, hogy ő nemcsak jó íráskészséggel rendelkezik, ráadásul titkos regényíró is. Ismeretségünk úgy kezdődött, hogy rábukkantunk egy, jelenleg még csak a világhálón olvasható, Svédországban játszódó, történelmi tárgyú regényére, s érdeklődni kezdtünk kiléte felől. Így adta kezünkbe a véletlen vagy talán inkább valamilyen felsőbb akarat azt az emlékiratot – az ő három nemzedék életére, küzdelmeire, nehéz időkben tanúsított helytállására visszatekintő, a magyar közelmúltat a mai kor gyermekeinek életközélemből bemutató, főleg az egykor „úri középosztálynak” nevezett társadalmi rétegre vonatkozóan rengeteg finom megfigyelést tartalmazó feljegyzéseit –, amellyel bátran indíthatjuk útjára EKE Emlékirat című új kiadványsorozatunkat, minden új emlékirat esetén az aktuális EKE-könyv mellékletként.

És magától értetődően csak akkor, ha egyfelől új szerzők jelentkeznek újabb kéziratokkal (ezt illetően máris jutottak el hozzánk biztató hírek), másfelől pedig, ha az Erdélyi Könyv Egylet következő évekbeli tagsága továbbra is lehetővé teszi ezt a maga áldozatkészségével.

Végül meg kell említenünk azt, hogy könyvklubunktól, amely nevében hordozza az

erdélyi jelzót és szellemében a szó leginkább irodalmi értelmében vett, sokféleséget és azon belül egyenértékűséget jelentő, ugyanakkor elszánt egyéni identitás-őrzést is magában foglaló transzilvanizmust, talán elvárható lett volna, hogy egy erdélyi szerző erdélyi tárgyú emlékiratával indítson. Eláruljuk, hogy meg is tehetjük volna. Mégis örülünk, hogy a körülmények alakulása folytán egy anyaországi szerző írásával tehetjük, s ezt gesztusnak is tekintjük a magunk részéről: tanúságtételnek amellet, hogy összetartozásunkat nemzeti érdekeknek és erkölcsi értéknek tartjuk.

Az EKE kuratóriuma

„Elöttem a sorban...”

Az öreg „Méltó”

Avégből vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne - merengett el olykor nagyanyánk Tamási Áron sorain, ahogy szemét megpihentette a Bence-hegy lankáin sorakozó kedvelt szőlőtőkén, majd távolabbra tekintve a lovasberényi hegyek karóján. Az otthon fogalma az ő olvasatában szélesebben font körül bennünket a családi tűzhely melegénél. Jelentette tevékenységünk színtereit, környezetünk fáit, bokrait, szomszédaink-barátaink mosolyát és kora gyermekségünktől fogva a kapcsolattartó erőnek számító anyanyelvet, annak dacára, hogy a Fräuleinoknak hála, én németül szólaltam meg először.

Velence!

Hogy mit jelent nekem? Valami őserőt, ami megnyugtat és betakar foszló valódiságában, ahogy kiejtem a nevét: hársillat, szőlővirágzás, menyasszonyfehér meggyfavirágzás, jellegzetes dohzag, nagyanyám sípjának hangja, az évszázados jegenyék jajgató susogása. Ahogy tekintetem végigfut a tó szelíden nyugvó, nádasokkal tarkított víztükrén, megérint az eliramodott évtizedek szele. Ráérzek, hogy múlt és jövő láncszemévé váltam.

„Évszázadokon keresztül feküdt kiaknázatlanul a Velencei tó környéke. A tó kiterjedt nádasai között békés otthont talált halandótól háborítatlanul a tó százféle madárvilága. A tó csendjét csak néha verte fel egy-egy halász csónak evező lapátja, vagy egy-egy vadász puskájának dörrenése. A Balatonra utazóknak kellemes látványt nyújtott a sötétzöld nádas mezővel szegélyezett tó, amelynek közepén csendes tükörben csillámlott a tiszta ég. Háttérben a pákozdi és a sukorói erdőkkel és bokrokkal borított halmaival” (Fejérmegyei Napló, továbbiakban F.N.)

Ez a kép fogadhatta nagyanyánkat is, amikor 1910-ben friss házasokként nagyapám „bemutatta” ifjú asszonyát az öreg birtoknak. Ha felidézem alakját vagy a megsárgult fotókat nézegetem, emlékeimben döntően nem a róla hallott dolgok társulnak személyéhez. Sokkal inkább a háborút követő évek, melyekben már saját élményeimmel kötődhettem hozzá.

Ülök a régen áhított, gyerekeimtől kapott vadonatúj hintaszékben. Tartósan hatása alá kerülök annak az érzésnek, hogy ringatódzva eltűnődjem, vajon lesznek-e felnövekvő unokáimnak is olyan éles emlékképek rólam, mint amilyenek az enyéme az elődeimről. „Hangot kellene adnod ezeknek” - buzdít kitartóan egy belső hang, hiszen „akinek a régi emberek közül még van valami mondani valója, siessen vele, míg a Nap süti az arcát”. (Jókai).

A kedves nógatás ezúttal engedelmességre kényszerít. Így visszaemlékezésemben

elsődlegesen lányaim számára kötök csokorba olyan eseményeket, színhelyeket, mellyel alkalmam nyílik megörökíteni mindazt, amire a „sűrű” mindennapokban nem jutott idő. Mégis „korosodásukkal” igény merülhet fel bennük is a gyökerek, az előző három nemzedék jellemének, munkás hétköznapijainak megismerésére. Így „főhajtásommal a túlvilágra” (Zelk Zoltán) főleg az „előttem a sorban” járók jellemének felcsillantására törekedtem, arra, amit tettek és ahogy láttatták velem a világot.

Felnézek nagyanyámra. A jólismert arcképen - mely örökrészünk nappaliját díszíti - megcsillan a délutáni napsugár. Lénye messziről sugallja, hogy nemcsak megye szépe volt, de grande dame a szó pozitív értelmében, akinek közéleti tevékenységéről dédunokája is beszámol doktori disszertációjában.

A családi arcképeken tovább siklik a fény. Végigpásztazza anyám lánykori fotóját, melyen a hajókorlátnak támaszkodva, friss menyasszonyként boldog öntudatossággal mosolyog a lencsébe.

A lomhán arrébb haladó sugárnyaláb megcirógatja apám sírkeresztjéhez hajoló kedves képét, majd felületesen áthalad nagyapánk javakorbéli fotóján, hogy megpihenjék egy 19. század utolsó harmadában készült dagerrotípián, melyen serdülő ükapám és számos testvére közrefogja a tiszteletet parancsoló szépszülőket.

Cinkosan összekacsintok nagyanyámmal. Kérdőn rátekintek, még mielőtt a szoba félhomályba borulna. Volt idő, hogy én tartottalak szóval - bólogatja -, most már rajtad a sor, unokám!

Egyszer volt...

Hogy honnan jöttünk? Számba véve az utóbbi százötven évet, anyai ágról magyar, felvidéki szász; apai részről tót családok katolikus vagy evangélikus hiten élő tagjai voltak közvetlen őseim. Birtokosként, lelkészként, közhivatalnokként, tanítóként munkálkodtak az Osztrák-magyar Monarchia földrajzilag különböző vidékein, s valószínűleg a nagy történelmi változások, no meg bizonyára a megélhetési gondok lódították ki őket bölcsőjük környezetéből. Generációs fejlődésüket az e térségben tapasztalható, hihetetlenül szerteágazó nyelvi, nemzeti, eszmei sokszínűséget eredményező társadalmi rend is befolyásolta, miközben magyarrá formálta. Voltak, akik több száz éve már magyar földön gazdálkodtak, és ha lehetőségük nyílt, növelték birtokukat. Voltak közöttük, akik a Felvidékről kerültek igen szerény körülmények közé a Viharsarokba lelkésznek, vagy sváb területről érkeztek megyei szolgálatra még Mária Terézia idejében. Tették a dolgukat: politizáltak, bíraskodtak, jegyzősködtek, tanítottak, vagy terelgették a lelkeket az Úr felé. Ellenben, ha sorscsapás vagy világégés, netán saját felelőtlenségük miatt változtatni kellett életformájukon, nem estek kétségbe, maguk vagy fiaik más megélhetés után néztek. Több generáció nőtt fel, amíg többen, különböző helyekről és szintekről érkezve, középosztálybeli értelmiséggé váltak. Mindez persze nem jelentette azt, hogy nem voltak közöttük - márcsak rangjuk okán is - konzervatív felfogásúak, de a haladóbbakra sem volt jellemző, hogy a polgárság fő foglalkozási ágai iránt különösebben érdeklődtek volna. „Két évszázad történetét felölelve kiderül, hogy a családban nem voltak igazán kiugró jelentőségű személyek, de mindnyájan szolgálták azt a kort, amelyben éltek, ki jobban, ki kevésbé lépést tartva annak igényeivel”.^{3/}

Őseim „a Dunántúl egyik ősrégi nemesi családjaként, a vasvármegyei községben már mint birtokosok szerepelnek 1440 körül” (Révai Lexikon). A 17. század végétől viszont névviselei már Fejér megyében töltenek be megyei tisztséget. A birtokunkban lévő legrégebb okirat egy újranevesítő adománylevel 1570-ből, II. Miksa császártól, amelynek bal felső sarkában megtalálható a címer is: kék mezőben hármassal zöld halom, zöldellő fa, azon fülemüle; és sasszárnyak között kiöltött nyelvű párdúc a sisakdíszén.

A védetté nyilvánított családi sírkertben 40 leszármazott és 18 házastárs alussza örök álmát. A régi sírkövek sok gondolatot ébresztenek bennem minden alkalommal, amikor anyámhoz immáron negyedszázada egy szál virággal „beköszönök”.

A községben két évszázadon át három kastély is fémjelezte birtokosai nevét. A szájhagyomány szerint a 19. század első negyedétől kezdve szóródott széjjel a család, amit az anyagi helyzet, a kastélyok későbbi sorsa és a hivatali tisztségvállalások is igazolnak. A mi águnkon 1850 körül a sok fivér közül az ötödik élt a falu közepén álló barokk kastélyban.

Annak ellenére, hogy a fiúk közül ketten is papi pályára léptek, a többi testvér, így dédapám is, hamarosan kiszorult belőle. Ami bennem, mint „hallott” múlt ezzel kapcsolatosan tudatosult, az nagyanyám egyik hajdani megjegyzése: „István ága szerelemből, Pálé inkább megfontolásból nősült”. Savanyú a szőlő? - vagy lehetett ebben egy szemernyi igazság? Minden bizonnyal, hiszen látjuk, hogy még az egy bokor alól kiröppenők sem boldogulnak egyformán, s elég akár egy generációnyi váltás, hogy egyik vagy másik „hajtása” égbe szökkenjen vagy elszegényedjék. A barokk kastély most gyermeküdülő, a két klasszicista épület közül az egyikben a községi könyvtár kapott irigylésre méltó helyet. A vasútállomás mellett álló másik épületegyüttest az 1980-as évek végétől teljesen leromlott állapotban kínálja megvételre az állam, de az eladást többszöri nekifutás után is nehezen ütik nyélbe.

Kérdezhetnék, miért anyám és nem apám felmenőit választom visszaemlékezésem tárgyául? Jogos kérdés, de egyszerű rá válaszom. Apai nagyszüleim korán elhaltak, róluk személyes élményem sajnos nincs, viszont az anyai ágba szinte „beleszülettünk”. Nőtagjai hosszabb életet éltek meg körülöttem, és Velencének írott, no meg gazdag szájhagyományos múltja van, mely bőven kívánczok a következőkben tollhegyemre.

Dédapám, aki a zirci püspökségnek volt a jószágigazgatója, akkor iramodott neki a világnak és állt meg kis időre farkasszemet nézni a Sorssal, amikor ifjú hitvese két évnyi boldog házasság után gyermekágyi lázban meghalt. Kicsi fiát dadák és gazdasszonyok jószívére, birtokát pedig bérlőre hagyta. Így érthető, hogy az évek múlásával anyagilag sokkal szerényebb körülmények közé került, mint a sajátjukban gazdálkodó fivérei. Az örökösödéskor neki a Bence hegyi kúria jutott. Majd tizennyolc esztendőnek kellett eltelnie, hogy a 19. század fordulóján újra magára találjon és új asszonyt hozzon a házhoz, de javai kézbevételeire - ha kedve lett is volna - energiája már nem volt elegendő. 1914-ben bekövetkezett halála után közel fél évszázadon keresztül menyé, a nagyanyánk lett a kúria nagyasszonya. Fialasszonyként vette át sebtében a gazdaság irányítását, de azt olyan jól végezte, hogy sokkal hamarabb kivívta az emberek tiszteletét, mintsem azt életkora indokolta volna. Környezete hamarosan megtalálta azt a megszólítási formát, amely egyaránt utalt tiszteletre, hódolatra, de legfőképpen szeretetre. Kezdetben a háznép és a kapás emberek „úrnő, kérem”-ként szólították. Róla, mint „az asszonyunk”-ról beszéltek. Később, a harmincas éveit taposó nagyanyám a „tekintetes asszony” helyett egyből „nagyasszonnyá” lépett elő. (A „tekintetes” megszólításon érződött a patriarchalitás, a szülőföld összekapcsoló ereje, ezért ezzel az uraságokat, a jegyzőt, a vármegyei tisztségviselőket tisztelték meg. A „nagyságos” titulus az első világháborút megelőzően vidéken még nem igen volt divatban. Ez főleg az idegenből odakerült doktornak, patikusnak vagy ügyvédnek, no meg általában a kormány által kinevezett "nagyságos főispán úrnak" járt). Adonyban a „tekintetes főbíróné”, majd a „méltóságos” vagy a „mi Méltónk” járta, amely címet hamarabb előlegezte környezete neki, minthogy a hivatalos rangot nagyapám miniszteri tanácsosi kinevezésével elnyerték volna. A háborút követően, amikor a régi megszólítások kimentek a divatból, fiatalok és idősek egyaránt Lenke néninek szólították. Társasági körében továbbra is Lenke néném, az urak számára Lenke asszony maradt.

És most szárnyaljatok emlékeim, vissza a gyerekkorba!

Nagyanyi elmondása szerint nagyapámnak én voltam a kedvenc unokája. „Marrin-kacsá”-nak hívott, feltehetően nagy pancsolási kedvem miatt. Szívesen elkísértette

magát velem - főleg a megbomlott életvitelű 1944-es nyáron -, ha felsétált a szőlőhegyre „termésalakulási” szemlét tartani. Ilyenkor zöld celluloid-ellenzős fehér sapkájában, vadászemblémákkal díszített hegymászó botjával, kifogástalan bricsesz nadrágjában és hegymászó cipőjében indult neki a szőlőtáblák között hagyott keskeny csapáson a sziklás-köves hegygerincnek, míg én szorosán a nyomában csetlettem-botlottam. A kövek jobbra-balra gurultak lépéseink alatt. A gerincre érve letekintettünk a tóra, az esetleg éppen elhúzó vadludakra, vagy tekintetünkkel végigpásztáztuk északi irányban lévő kedvenc vadászterületét, a lovasberényi hegyvonulatot.

Bizonyára untam, ha egy-egy szőlőtőkét vizsgálgatva megpihent nagyapám. Azt viszont élvezettel hallgattam, ha eközben erről-arról mesélt (a saját gyerekkoráról soha, gondolom, árvasága éveire nem szívesen emlékezett vissza). Mielőtt hosszas nézelődésbe kezdett volna, ellenzős sapkáját mókásan megfordította homlokán, majd meg-megállt, botját vadászszékként maga mögé téve.

A déli ebédre mindig haza kellett érnünk. A ház asszonya pontosan tálatatott. Ebéd előtt még nagyapám dolga volt (gondolom önként vállalt testmozgásként), hogy a nagykútról friss vizet készítsen az ebédhez. Hatvanat tekert a kútkerékkel míg a vödörrel felhúzta a hideg, gyöngyöző vizet. A cserépkorsót kétszer bemeztette a vödörbe, hogy az kellőképpen áthűljön, majd kiemelte a vödört a kútból. Élénken látom ma is, ahogy a kereket kioldja (a lánc csörögve engedett) és a káva melletti öntöttvas kiöntőre támasztva a vödört, a konyhai edénybe tölti tartalmát. A kiscseléd csattogó papucsban szaladt hozzá, hogy a zsákmányt a konyhába cipelje. A vacsorát hat órákor szolgálták fel. Még most is orromban a "ressre" sült krumpoli szaga, amelyet hófehér ruhával letakart tálon küldött az asztalra a szakácsnő. Nagyanyám először a ház urát kínálta. Elöttem a mozdulat, ahogy tányérjára véve a forró sült krumplit, nagyapám ököllel könnyedén ráüt, mire az gőzölögve szétomlik libazsíros locsolásra várva. Ügyetlenkedő utánzásunk sikertelenségét látva, nagyikánk a segítségünkre sietett, nehogy a terítő makulátlanságát folt csúfítsa el.

A régi nagyasszonyok - így a ház úrnője is - büszkék voltak híres konyhájukra. Receptjeit 30 éven keresztül kézzel-kézre adták a társaságbeli asszonyok. A hideg fogas tartármártással, a különféle halétek és a töltött kappan mára reprodukálhatatlan ízharmóniával maradtak meg emlékeimben, jóllehet a háború után már alig volt ezekben részem, mert vége szakadt a nagy vendéglátásoknak. Ebéd- vagy vacsorameghívásai háziasszonyi művészetének próbakövei voltak, és állandó titkos irigykedések forrásai a vendéghölgyek részéről. A szobalány hangtalanul (evőeszköz csörömpölés nélkül) szervizolta a fogásokat, amelyeket rövid úton a konyhából hozott be tálcaikon és tett le a tálalószekrények valamelyikére. A háziasszony végig szemmel kísértte a szobalány mozdulatait, a kínálás sorrendjét és szükség esetén halk utasításokkal látta el, különösen, ha frissen került úrnője „keze alá”. Nagyobb társaság meghívásakor a vincellér segített az italok felszolgálásában. A szakácsnőnek éppen elég munkát adott a fogások tálalása, ezért csak végszükség esetén jelent meg az ebédlőben. (A féltve őrzött meissenai porcelánkészletből a háború mutatóban csak cserepeket hagyott. Egy-két szépen cirádázott darabkát átmentettem az utókornak a présház előtti terméskő „virágos ballusztrád” peremébe ágyazva.)

Nagyanyánknak, akinek a gazdaság diktált, reggel hat órákor már a szőlőmunkások után

kellett néznie. Nagypám viszont szívesen lustálkodott reggelente, míg élete párja az étkezés tálatatása miatt ki nem sűrgette az ágyból. A ház ura napközben is be-betért a hálószobába, részben délutáni sziesztája miatt, részben puskaállványához menet, hogy szeretett vadászfegyvereit becézsse, tisztítsa.

Felmenőim biztosan jól kiegészítették egymást és össze is csiszolódtak az évtizedek alatt, de az én gyerekszememben végletekig különböző megnyilatkozásúak voltak. Az öregúr kényelmesen tette amihez kedve volt, míg nagyanyám pattogott, intézkedett, és tette, amit kellett! A déli ebéd után egy-két óra pihenőt megengedtek maguknak. A nyári nap melegének múlását mindketten az úriszobában tevékenykedve várták ki. Nagypám többnyire olvasott az öblös fotelban, hitvесе pedig leült íróasztalához, hogy számadásait ellenőrizze. A vincellér beszámolóját estefelé a tornácon hallgatta meg. Itt fogadta munkájuk végeztével a kapásokat, a kötözőasszonyokat, és itt fizette ki bérüket. Jótékonykodott is, ha szükség volt rá. Számon tartotta munkásai örömét, bánatát. Azért választotta ezt a helyet vacsoráig, mert az oszlopok között a legnagyobb fülledetségben is mindig átfúj a hegyről lesikló áramlat. (Ez volt az általános szélirány és a „hársillat-talányt” is évek múlva ezt felismerve fejtetem meg. Az én orromban ugyanis megmaradt a langyos, behízelt szag, amely szétterülve beborította gyerekkoromban az udvarház környékét. Amikor mi az örökünkbe léptünk, hársvirágzások idején izgatottan szimatolgattam, de hiába. A szél mostanság is fentről lefelé fújdogál, és mivel kisházunk a fától magasabbra fekszik, a hegyoldalról lefelé áramló levegő továbbra is a lejjebb fekvő részeket árasztja el a mézédés illattal. Ebbe mégcsak kénytelen-kelletlen belenyugodtam, de az már egyre nagyobb aggodalommal kezdett eltölteni, amikor a szegény hársfa hirtelen pusztulásnak indult. Csak később vettük észre, hogy a vén barát észrevétlenül utánpótlásról gondoskodott. Féltve nevel egy oldalhajtást, mely hajlékony törzssé erősödik. Azóta a fa is és mi is gondosan óvjuk ezt a csemetét.)

A ház úrnője sokat szenvedett férjura szivarfüstjétől, nem kevésbé a bűdös hamutartóktól is. Emlékszem az úriszoba jellegzetes szagára emiatt, bármennyit is szellőztettek napközben. A hálószobában azonban tilos volt dohányozni. „De Öregem” - mondta kedves hangszúllyal Nagyanyi, miközben finoman zsémbeskedve a „hamvvedrek” tartalmát kivitette a cselédlánnyal. Ma is megismerném azt a négyszögletes, fényesre suvickolt fém hamutartót, melynek valamelyik sarkán mindig található volt egy-egy parázsló vagy már kihunyt szivar. Külön élvezet volt számunkra, ha a dohányszínű, keskeny fadobozkából átrakhattuk a karcsú szivarokat abba a nagy cseresznyefa lemezzel bélelt ezüstdobozba, amelyet nagypám nyugdíjba vonulásakor kapott kollégáitól, akik mind megörökítették nevüket emlékeztetőül a doboz belső fedelébe gravírozva.

Szorosabb kapcsolat nagyanyámmal Baár-Madas-i éveim elején alakult ki. Néhány őszi hétvégén és tavasszal eltávozást kaptam a jónevű budapesti református leánygimnázium internátusából, és a szombat déli „személlyel” lebumliztam hozzá. Az állomástól a kúriáig gyalogosan egy órába tellett az út. (A gyaloglás természetes volt abban az időben, még később is, amíg a Skoda kényelmessé nem tett bennünket.) Vacsora után kiültünk kettesben a verandára. Beszélgettünk és hamarosan előkerült a társasjáték is. Dámáztunk, malmoztunk vagy marokkóztunk nagy élvezettel. A bukszusok és a tuja ugyan kissé füledetté tették ezt a meghitt helyet, ahol kevésbé mozgott a levegő, mint a tornácon. Talán a szúnyogok is azért érezték olyan jól itt magukat. (Nagyanyám becsavart nagy kötényébe,

lábamat mégis vörösre csípték a fenevadak.) „Relikviáim között” találtam rá egy tizenhárom éves koromban írt házi dolgozatomra, melyben nyári vakációnkat kellett felidézniük, és amelyre annyi év után is egyből ráhangolódtam: „Nagyanyinál még a hold is szebben ragyog, mint itthon. Esténként kiültünk a ház elé, s ilyenkor látogatott meg engem a holdvilág. Néha fényesen, mint egy éji király, néha kísértetiesen, mint az éji rémek vezetője, néha azonban barátságosan... Oly bűvölettel vonzott, hogy kitártam szívemet előtte. Soha nem szólt bele mondókámba. Csak túrt, hallgatott, megértő holdsugarakat küldve hozzám, hogy közben arcomon játszadozzanak ... Hazajöveletemkor hiába szemléltem az égboltot, nem ragyogott már barátságosan semmi rám. Hideg, idegen, közömbös ismerősöket találtam.” (A bűvös holdsugáron)

Sokféle elfoglaltsága mellett nagyikám figyelemmel kísérte a világ folyását. Bámulatos volt olvasottsága. Néha elgondolkozom, hogyan volt arra ideje, hogy nehéz fizikai munka után, „bunzenes” lámpa fényénél lépést tartson a legfrissebb szépirodalommal és az ismeretterjesztő könyvekkel is. Szoros kapcsolatban volt a kiadókkal, akik szívesen küldték megtekintésre legújabb kiadásait, de csak azokkal a könyvekkel gyarapította féltett könyvtárát, amelyeket arra méltónak talált. Mindegyik könyvében megtalálható a leláncolt Prometheuszt ábrázoló „ex libris” fametszet. Kiterjedt levelezésben állott növény- és szőlőnemesítőkkal, néhány osztrák botanikussal is, és még háború után is jött számára egy-két megkésett válasz.

Serdülőkorom olvasási élményét is nagyrészt neki köszönhetem. Ő adta kezembe Jókai regényeit (gyönyörű centenáriumi kiadásban). Habzsolva olvastam a „Névtelen vár”-at, az „Egy magyar nábob”-ot. Később sorra kerültek az „...És lámpást adott kezembe az Úr”, majd a „Meggzámáltattál” kötetek is. Ezekből a könyvektől részben meg is vált, nekem ajándékozván azokat. Ő adta kezembe a háború alatt összetiport, a hatalom által indexre tett életrajzot az utolsó magyar királyról, Habsburg (IV.) Károlyról. Ő tőle hallottam először Horthy Miklós elmarasztalását is, amiért koronás királya ellen fordult. Polgári származása ellenére royalistának vallotta magát. De elítélte a Terézia révén rokon Kossuth Lajost is, trónfosztó nyilatkozata és a szabadságharcban játszott szerepe miatt. Ahogy mondta: „mészárszékre vitte az országot”. (Lányommal többször is vitába szálltam Kossuth apánk és Terézke jellemét illetően, amikor nagyanyám - rájuk nézve nem mindig hízelgő - szavait próbáltam felidézni. Igaza lett volna? A házaspár kedves hangú, egymásért aggódó, mára többszörösen közzétett levelezése megcáfolja a századfordulón az úri körökben forgó hiedelmet, mely szerint a nők bálványa a kritikus napokban elbújt volna erélyes, sőt, szükség esetén a hatóság eszén túljáró harcias asszonya szoknyája mögé. Nehezményezték volna, hogy politikusként igencsak hallgatott bölcs hitvesére?) Visszaemlékszem arra is, hogy 1944 nyarán Fekete Istvánnak gratuláltunk közösen (!) a legújabb könyve adta élményért.

Erkölcsei tartásom kialakításában is nagy szerepet játszott nagyanyám. Valahogy zseni korom óta „ragadt” rám minden didaktikus célzás, történet, olvasmány. Hogy az én generációm még ilyen lett volna, vagy egyéni adottságom lenne? - nem tudom. Aránylag könnyen beláttam hibáimat és igyekeztem más kárából levonni az adott szituációra vonatkozó tanulságot. Kevésbé voltam lázadó, mint például nővérkém. A hetedik „iksz” felé poroszkálva, hányszor és hányszor idéztem fel nagyanyám aggodalmát lényemre vonatkozóan, amit tizenhat éves koromban mondott nekem: „ha ilyen skrupulózus leszel

kicsikém, nehéz sorsod lesz”. S a jóslat bevált.

Augusztusi reggeleken, amikor rám támaszkodva lenézett a Csontrét felett elterülő párás vidékre, ki tudja, milyen benső visszhanggal szólalt meg: „Ez már az ősz”. Talán a szőlő-betakarításra, a szüretre, munkája eredményére gondolt, vagy az ősz óhatatlanul is a telet, az Élet befejeztét, a rohamos öregedést jelezte. Amolyan hrabali életérzés vett volna erőt rajta? "Új kor vette kezdetét, ám nekem csak a régihez van kulcsom, az új idő előttem bezárattatott és én már nem élhetek ebben az új időben, mert az én helyem a régiben van, és az már halott" (A városka, ahol megállt az idő). Fiatal és buta voltam akkoriban, és ma már igen restellem, hogy kevésbé tudtam szentimentalizmusára hangolódni. Furcsa volt számomra ez az ellágyulás, hiszen lényét céltudatosan problémamegoldónak, kiegyensúlyozottnak ismertem.

A nyári vakációkban és az internátusi eltávozások alkalmával néha mesélt régi magamagáról, szűkszavúan, visszafogottan. Gyermekéveit és ifjúkorát Győrben, majd Székesfehérvárott töltötte. Gondolom, élete úgy folyt, mint a hasonló korú és nagypolgári miliőben nevelkedő lányoknak. Hogy boldog családi légkörben? - azt kétlem, de a nyitját nem tudtam megfejteni. Vélhetően a szülők kiheverték az első négy gyermek halálát, akiket egy hét leforgása alatt egymás után vitt el a diftéria. Le sem zárták a sírt, úgy kerültek egymás után a kis koporsók belé! A kilenc hónapos nagyanyámat keresztanyja mentette meg, aki elvitte magához a már lázas csöppséget, hogy „úgyis mindegy”, vagy megmarad a petróleumos torokkezelés következtében, vagy hiába a beavatkozás. (És igyekezetét siker koronázta.) Dédanyám ezután is több éven keresztül csak szült és szoptatott (összesen hét lányuk született). Férje ez idő tájt időnként kimaradozott, sőt igazságtalanul mellőzte is, ami minden bizonnyal nem tette harmonikusabbá kettejük kapcsolatát. De az is közrejátszhatott, hogy lévén árvaházi gyerek, esetleg Dédike sem tudott kellően meleg otthont teremteni. Talán neki sem voltak annyira szívet vidító, meleg gyermekkori emlékei, melyeknek elég ereje lett volna, hogy kislányainak mesélve, könnyedén elrepíthesse őket a tündérek birodalmába.

Nagyanyám inkább édesapját emlegette, mert ő kísérte fel hajón Pozsonyba, a felsőlányiskolai Lyceumba, majd Bécsbe, amikor tizenhat éves korában kitűnő eredményei alapján orvosi tanulmányokba kezdett. Homonnay Vilma, az első magyar orvosnő életét feldolgozó ifjúsági regényben is szerepel Lenkécske, az orvosnő felfedezettje.

Nagyanyink barna típus volt, a két fiatalabb

testvér szőke, búzavirág szemekkel. Nagy sikerük volt a báli szezonban, talán ezért sem fogadta dédapám kitörő örömmel fia házassági szándékát, amikor váratlanul bejelentette, hogy a legidősebb bálozót oltár elé akarja vinni. Nagyapám azonban, aki anyátlanul, nem sok szeretetben nőtt fel, nem volt hajlandó elállni szándékától. Az érem másik oldalát fürkészve, a ránk maradt eljegyzési fotó sem árulja el, sajnos, mivel hódította meg a fiatal lányt a jogászbálon az Adonisznak nem igen mondható szolgabíró, mert nagyanyám, ha a társaságbeli dámák szemében kékharisnyának is számított (éppen készülőben volt Bécsbe, a következő szemeszterre), az őt körülzsongó kérők között ugyancsak kedvére válogathatott volna.